

REGIONALNO RAZVOJNA PROBLEMATIKA OBMOČJA OB SLOVENSKO – HRVAŠKI MEJI

Pak Mirko*

Izveček

Uvodno so s konkretnimi primeri izpostavljena regionalno razvojna dogajanja v evropskih, pa tudi v drugih obmejnih območjih na sploh. Sledi analiza regionalno razvojnih dejavnikov od položaja, naravnega okolja, političnih elementov ter splošnega in kulturnega razvoja. Večina obmejnih območij ob slovensko- hrvaški meji je nerazvitih tudi zaradi vrste drugih dejavnikov, njihov nadaljnji razvoj pa je odvisen od prometne dostopnosti, od razvoja gravitacijskih središč in od razvojnih inovacij v teh območjih samih.

Ključne besede: Slovensko-hrvaška meja, obmejna območja, regionalni razvoj.

REGIONAL-DEVELOPMENT PROBLEMATIC OF AREA NEAR SLOVENE-CROATIAN BORDER

Abstract

Introductory regional developmental activities in European and also in some other border areas are represented in general on some concrete examples. Analysis is following of regional developmental factors, including position, natural environment, political elements as well as general and cultural development. Most border areas near Slovene-Croatian border are not developed also due to many other factors, and further development of such areas is subject to traffic approachability, development of gravitation centers and innovations in these very areas.

Key words: Slovene-Croatian border, border areas, regional development

* Dr., red. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija

Uvod

Z izpostavljenimi politikami razvoja regij, regionalnega sodelovanja in povezovanja ter s političnimi in s tem tudi mejnimi spremembami v Evropi, sta se pomen obmejnih območij in zanimanje zanje povečala in to v globalnem pomenu, v pomenu Evropske unije, v državnem, pa tudi v regionalnem in v lokalnem pomenu.

Praviloma gre torej za sosednja območja na obeh straneh meje s skupnimi ali podobnimi interesi, problemi in potrebami na katerem koli področju od okolje varstvenega pa do ekonomskega, socialnega, kulturnega itd. Zato imajo ta območja stike, so med seboj dovolj močno povezana, v mnogih primerih močnejše kot na državni ali tudi na regionalni ravni. Lep primer je vsekakor prekomejna rekreacija v najširšem pomenu, ki vključuje tudi ob slovensko-hrvaški meji vrsto ekonomskih, kulturnih, prijateljskih in drugih vezi in oblik. Predvsem pa gre povsod za reševanje raznovrstnih razvojnih problemov (Grimm, 1995). To je pripeljalo do neformalnega prekomejnega povezovanja in vedno pogosteje do oblikovanja evroregij.

Na obeh straneh meje se največkrat srečujejo in povezujejo različno razvita in gospodarsko usmerjena območja z različno pravno ureditvijo, kar seveda močno vpliva na njihov razvoj. V vsakem primeru so v različno razvitih območjih, tako na eni kot na drugi strani meje, prisotni elementi, ki razvojna vprašanja rešujejo v dobrobit obeh. Pomemben razvojni dejavnik je tudi lokalna politika, kar sta dokazovala tako J. Maier na primeru Zg. Frankovske, kot W. Zsilincsar na primeru avstrijske Štajerske (Maier, 1995; Zsilincsar 1993).

Ne glede na močno gospodarsko in regionalno razvojno podobnost sta Ostravska in Gornja Šlezija lep primer različnosti, pri čemer pa je zaradi ugodnejše državne investicijske politike in nekaterih drugih pogojev več zanimanja investitorjev in seveda več investicij v Gornjo Šlezijo, od česar je tudi odvisna uspešnost prestrukturiranja gospodarstva in sam regionalni razvoj obeh zgoščenih območij na sploh. Še večje so razvojne razlike in razlike v prestrukturiranju gospodarstva v obmejnih območjih med Nemčijo ter Češko in Poljsko (Grimm, 1998). In podobno vplivajo raznoliki razvojni dejavniki na različne razvojne pogoje in na dejanske razvojne razlike tudi v obmejnih območjih ob slovensko-hrvaški meji, kjer je razvojna prednost v glavnem na slovenski strani. Med drugim to potrjujejo tudi raziskave Spodnjega Podravja 1995 in 1996 leta (Spodnje Podravje, 1996).

Razvojni dejavniki

Če velik del obmejnih območij štejejo med gospodarsko manj razvita pomeni, da so za to odločilni neki skupni dejavniki, ki takšna območja postavljajo v določen razvojni položaj in na njihov regionalni razvoj tudi ves čas vplivajo. Ob tem pa gre praktično ves čas za součinkovanje večjega števila medsebojno soodvisnih dejavnikov, kot so: položajni, naravni, politični, splošni ekonomski, kulturni in drugi.

- a) Večina obmejnih območij leži obrobno glede na prestolnico, pa tudi glede na večja središča na sploh. Največkrat je to vzročno povezano še z oddaljenostjo, slabo prometno povezanostjo in posredno tudi z nerazvitostjo prometnega omrežja, posledično neustreznih javnih prometnih povezav in nemalokrat s podpovprečno motorizacijo. Zanimivo je, da je območje severno od Dunaja proti češki in slovaški meji, v bližini prestolnice, nerazvito. Podobno velja za obmejne hrvaške predele severno od Zagreba. V razvitem evropskem prostoru segajo intenzivne dnevne delovne migracije do okrog eno urne oddaljenosti, kar tudi determinira meje med različno razvitimi območji. Stanje je torej prostorsko zelo raznoliko glede na dostopnost do delovnega mesta, ki večinoma pomeni ustrezno veliko centralno naselje.
- b) Velik del obmejnih območij je hribovit in celo gorat, skratka ima omejene pogoje za kmetijstvo in druge gospodarske panoge, promet, poselitev, česar se v glavnem ne da spremeniti. Takšna območja si prizadevajo razvijati nekatere specifične dejavnosti, med temi največkrat turizem. Vendar to naravno manj primernih območij razvojno nikakor ne more izenačiti z naravno bolj primernimi.
- c) Politični razlogi so bili v glavnem vedno v škodo razvoju obmejnih območij. Bolj ali manj "zaprta meja" razvoju nikoli ni bila v prid. Spomnimo se bolj ali manj prisotnih motenj v prekomejnem prometu na madžarsko-slovenski meji, kjer pri Zg. Seniku še danes ni mogoče z avtobusom čez meddržavni mejni prehod.
- d) Med ekonomskimi dejavniki izstopa vsekakor splošna nerazvitost kot splet že naštetih in še številnih drugih dejavnikov. Več desetletno gospodarsko zaostajanje spremljano z depopulacijo ter z drugimi negativnimi razvojnimi in strukturnimi procesi je ustvarilo današnjo gospodarsko stanje, kot startno razvojno osnovo. In to stanje je na obeh straneh slovensko-hrvaške meje

neugodno. Razvoj se opira na redka majhna, večinoma mono funkcionalno proizvodno opremljena lokalna središča z enim ali največ dvema pomembnejšima delodajalcema in ob tem še z neugodno socio-ekonomsko sestavo prebivalstva. Tako je na primer zapiranje majhnih industrijskih obratov (steklarn, tekstilnih, lesno predelovalnih in gradbenih obratov) na Gornjem Frankovskem ob češki meji posledica popolnega pomanjkanja ustrezne delovne sile. Tudi analiza regionalne razvitosti štiriindvajsetih slovenskih regij uvršča pri povprečnem indeksu enajstih kazalcev Sotelsko, Prekmurje, Spodnje Podravsko, Belokranjsko, Notranjsko, Prleško, Spodnje Posavsko in Kočevsko regijo, ki skupaj z "razvito" Istro pokrijejo celotno obmejno območje ob slovenski-hrvaški meji, na zadnja mesta (Vrišer, 1998).

- e) Kulturna raven, šolstvo in druga družbena infrastruktura sledijo splošnemu regionalnemu razvoju in so prej odsev razvojnega stanja kot razvojni dejavniki.

Ob slovensko – hrvaški meji

Položaj je specifičen v tem, da se domala v vsem območju prepletajo številni razvojni dejavniki. Podedovana absolutna in relativna nerazvitost, se zato tudi po devetdesetem letu še ne more bistveni spremeniti. Ravbar (1999) v svoji študiji v *Geographici Slovenici* 31 ugotavlja, da je večino teritorija ob slovensko-hrvaški meji podeželje in večino tega je nerazvitega. Večino tega območja je v zadnjih štiridesetih letih tudi izgubilo velik del svojega prebivalstva, ki je tako tudi močno ostarelo in reprodukcijsko oslabilo. Medtem ko se je v vsej Sloveniji v obdobju 1961-91 prebivalstvo pomnožilo za 24,6 %, se je v obmejnem območju SV Slovenije le za 2,2 %. Demografsko ogroženo območje je tukaj skoraj sklenjeno, pa tudi že desetletja nazaj je bilo tukaj sklenjeno uradno opredeljeno obsežno nerazvito območje. Nič bolje ni na hrvaški strani. Prebivalstveni razvoj teh območij tudi danes zaostaja za državnim povprečjem.

Glede na reliefno dinamiko, s tem povezanimi gospodarskimi, poselitvenimi in prometno manj ugodnimi pogoji, so vse temeljitejše regionalno razvojne študije pokazale ob splošni nerazvitosti še podrobno silno razvojno zdiferenciranost območja na le redke manj obsežne ravnine in ozke doline ter na obsežno hribovito površje. Študija Spodnjega Podravja je jasno pokazala

koncentracijo poselitve in dejavnosti v širših dolinah s skromnimi lokalnimi središči, ki ne morejo ustrezno opravljati funkcije zaposlitvenih središč in regionalno razvojnih žarišč (Podravje, 1996; Špes, 1999). Podobne so smeri prekomejnih stikov in sodelovanja, ki je na splošno v obmejnih območjih, vidno tudi ob vsej slovensko-hrvaški meji, najbolj pogosto in regionalno razvojno učinkovito le na lokalni ravni, medtem ko je močnejši promet iz gosteje poseljenih prekomejnih območij, med katerimi zagrebška milijonska aglomeracija nedvomno prednjači, za obmejna območja skoraj v celoti tranzitnega značaja.

Simona Novoselec (1997) v svoji diplomski nalogi navaja še dodatne funkcionalne vzroke, ki v zadnjih letih negativno vplivajo na "prekomejni promet" preko slovensko-hrvaške meje: vojne razmere na hrvaškem, begunci, razlike v cenah blaga na drobno, nižje cene kmetijskih pridelkov, bistveno zmanjšana delovna migracija iz Hrvaške v Slovenijo.

S problematiko regionalnega razvoja obmejnih območij se soočajo vse evropske države. Med drugimi posveča posebno pozornost temu tudi nemška Akademija za regionalni razvoj in načrtovanje v Hannoveru. Ker gre za projekt v okviru programov INTRREG 2 in 3 v okviru EU s finančnimi posledicami, se zanj seveda močno zanimajo ob manj razvitih obmejnih območjih Bavarske, Saške in Avstrije tudi sosednje "tranzicijske" dežele, ki same ne zmorejo ustrezno reševati regionalno razvojnih problemov svojih obmejnih območij. Vsi si obetajo tuja vlaganja in podpore, še posebej v okviru prekomejnega sodelovanja. Ob tem se še posebej izpostavljajo komparativne prednosti takšnih območij za razvoj in za vlaganja v posamezne dejavnosti. Tuje investicije v glavnem sledijo ozkim ekonomskim interesom, še posebej v manj razvitih obmejnih območjih. Zato so investicije najpogosteje usmerjene v oskrbno infrastrukturo in v določene storitve ter v manj zahtevno proizvodnjo in le redko v tehnološko zahtevnejšo proizvodnjo, za kar v glavnem tudi ni vseh pogojev, med katerimi ustrezna delovna sila izstopa. Takšnim razvojnim procesom sledimo tudi v Sloveniji in so nedvomno dejavnik večanja razvojnih razlik.

Na regionalno razvojno problematiko in sodelovanje obmejnih območij vplivajo še drugi dejavniki. Tako se na primer ob že dolgo odprti meji med Slovenijo in Italijo in med Slovenijo in Avstrijo navajajo kot ključni naslednji:

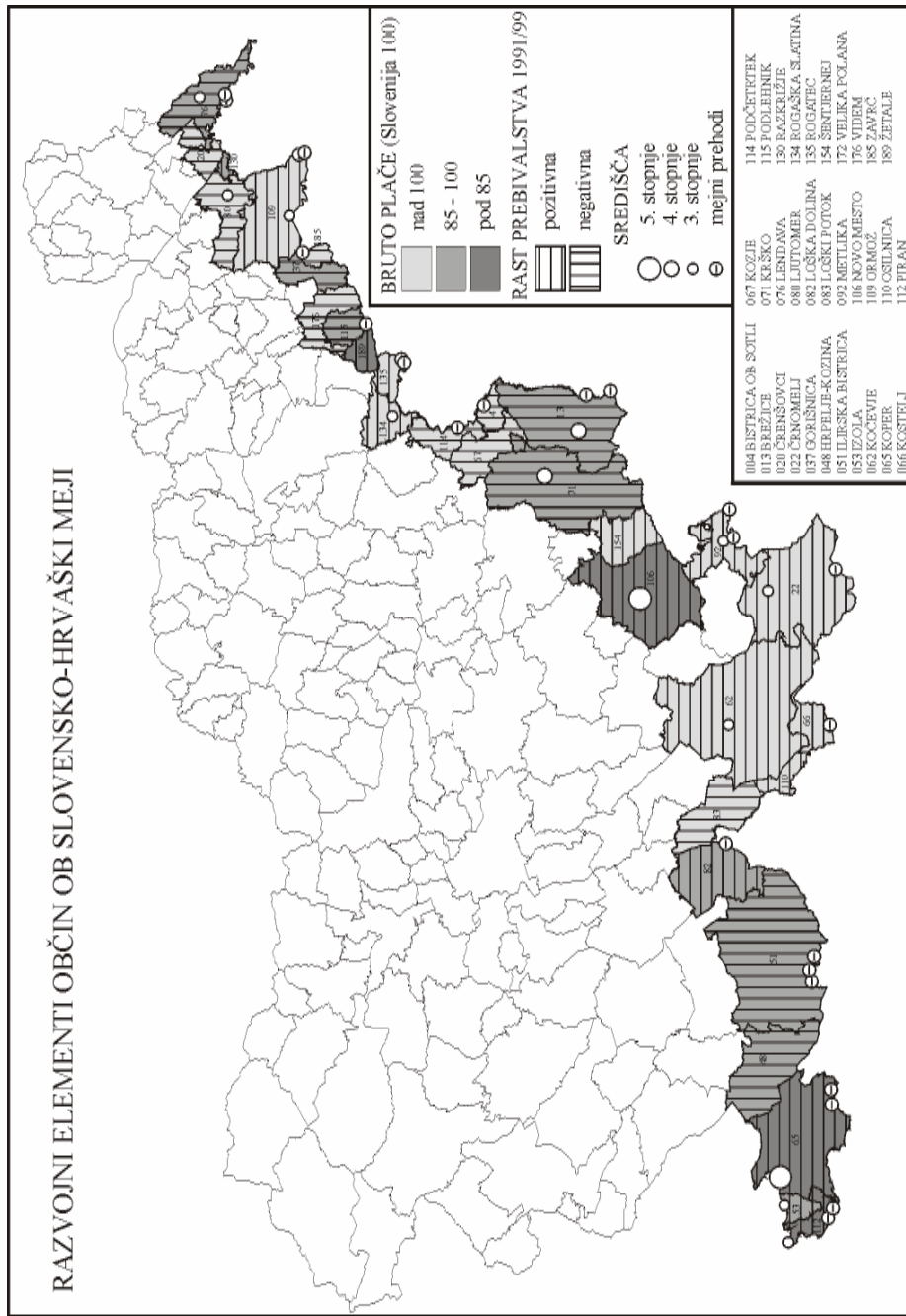
- neustrezna prometna povezava,
- ozka grla na glavnih mejnih prehodih,
- neenakomerna porazdelitev mejnih prehodov,

- depopulacija in odseljavanje mladih,
- neustrezna delovna sila,
- velika odvisnost od tradicionalnih industrij,
- majhnost in razdrobljenost gospodarskih subjektov,
- pomanjkanje informacij, znanja in organizacijskih struktur .(Kocbek, 1998)

Sklep

Priložena karta v globalnem jasno kaže regionalno-razvojno stanje obmejnega območja ob slovensko- hrvaški meji. Nadpovprečno mesečno bruto osebno plačo zaposlenih imajo le štiri občine, deset jih ima do 15% in šestnajst kar več kot 15% nižjo od državnega povprečja. Znatno boljše tudi ni stanje pri rasti prebivalstva v zadnjih desetih letih ; pri polovici sicer pozitivnih občin prebivalstveno "skromne " občine, zato lahko prej govorimo o stagnaciji kot o rasti števila prebivalstva. Nikjer ni znatnejšega pozitivnega premika, in še ta odpade skoraj v celoti na občine s središčem vsaj 3 stopnje (karta). V takšnih obmejnih občinah se je prebivalstvo povečalo za 1,6 % (za 4 151 oseb), v preostali polovici občin pa le ta 0,2 % (za 141 oseb).

Problematika je vsekakor večplastna in takšne so tudi poti reševanja razvojne problematike naših obmejnih območij, še posebej ob slovensko-hrvaški meji. Tudi v bolj razvitih evropskih državah podobno iščejo poti k hitrejšemu razvoju obmejnih območij. Vsekakor je pomoč od "zunaj" nujna, oblike pa so vsaj tako mnogoštevilne, kot so dejavniki razvojnega zaostajanja, svoje naj bi prispevala tudi globalizacija. Vsekakor se pridruženjem zapisanemu ob zaključku prispevka M.M. Klemenčiča v DELIH 14, ki pravi, citat- "Za oblikovanje strategije celovitega razvoja Slovenije je gotovo najprimerneje iskati izhodišča pri pokrajinskih značilnostih Slovenije. Pestrost, razpršenost, drobna razčlenjenost so pridevniki za oznako naravnih razmer. Prepletenost struktur, ostanki preteklosti označujejo družbeno-gospodarske razmere V strokovni literaturi se že dalj časa poudarja pomen aktiviranja lastnih moči na nekem območju, šele za tem prideta v poštev tuj kapital in znanje".

Glede na razvojno stanje in glede na dolgo vrsto dejavnikov, ki vplivajo na regionalni razvoj obmejnih območij, bi bilo realno izpostaviti naslednje :

- krepitev razvojnih žarišč,
- izboljšana ponudba delovnih mest,
- izboljšana socialno-ekonomska sestava prebivalstva,
- izboljšana prometna dostopnost,
- razvoj za posamezna območja najbolj primernih dejavnosti na osnovi lokalnih surovin, tradicije, delovne sile, širše potrošnje in oskrbe lokalnega prebivalstva,
- izboljšana celotna infrastruktura.

Pri tem se zdi predvsem potrebno dobro poznavanje vseh razvojnih dejavnikov v njihovi medsebojni povezanosti tako na mikro kot na višjih ravneh. Izkušnje kažejo, da lahko veliko prispevanje prav podrobne kompleksne geografske raziskave, kot so že objavljene v *Geographici Slovenici* 31, *DELIH* 10, v zborniku *Spodnje Podravje s Prlekijo* in druge.

Literatura

- Gosar A., 1998: Probleme der Grenzziehung zwischen Kroatien und Slowenien. *Suedosteuropa Aktuel* 28, Grenze und Grenzregionen in Suedosteuropa. Leipzig, str. 33-50.
- Grimm FD., 1995 : Veraenderte Grenzen und Grenzregionen, veraenderte Grenzbewertungen in Deutschland und Europa. *Beitraege zur Regionale Geographie* 38, Leipzig, str. 1-16.
- Grimm FD., 1998: Die Auswirkungen der Entstehung und das Wegfalls von Grenzen am beispiel des Tagungsgebietes Coburg-Neustadt_Sonneberg. *Suedosteuropa Aktuel* 28, Leipzig, str. 10-15.
- Klemenčič M.M., 1999: Slovenija v globalizacijski pasti. *Dela* 14, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, str. 45-52.
- Kocbek N., 1998: Evropska unija in njene meje. *Diplomska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani*.
- Maier J., 1995: Die Grenze als aktivitaets-und aktionsraumliches Forschungsobjekt. *Verflechtungs-und Beziehungsmuster zwischen Nordbayern uns Westboehmen. Frankfurter Wirtschafts und Sozialgeograpgische Schriften*, 67, Frankfurt/Main, str. 91-108.

- Novoselec S., 1997: Prekmurje kot obmejno območje. Diplomaska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani.
- Pak M., 2000: Regionalni razvoj obmejnih območij v luči evropskega povezovanja. Geografija v šoli IX., št. 2, Ljubljana, str. 14-19.
- Pak M., 2001: Regionale Entwicklungsproblematik der Slowenischen Grenzgebiete. Südosteuropa Gesellschaft, München. (v tisku)
- Požeš M., Ravbar M., Špes M., Zupančič J., 1999: Obmejna območja ob slovensko- hrvaški meji. Geographica Slovenica 31, Inštitut za geografijo, Ljubljana, str. 87-92.
- Ravbar M., 1999: General Characteristics of Border Areas in Slovenia. Geographica Slovenica 31, Inštitut za geografijo, Ljubljana, str. 11 – 20.
- Špes M., 1999: Spodnje Podravje. Geographica Slovenica 31, Inštitut za geografijo, Ljubljana, str. 71 –81.
- Spodnje Podravje s Prlekijo. Možnosti regionalnega in prostorskega razvoja. Ljubljana, 1996.
- Vrišer I., 1999: Regionalizacija Slovenije in regionalni razvoj. Zbornik, IV. Dnevi slovenske uprave. Portorož, str. 253 – 263.
- Zsilincsar W., 1993: Das Suedsteirische Grenzland aus regionaler und kommunalpolitischer Sicht. Dela 10, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, str. 111 -126.

REGIONAL-DEVELOPMENT PROBLEMATIC OF AREA NEAR SLOVENE-CROATIAN BORDER

Summary

Regional-developmental situation of border area near Slovene-Croatian border is clearly represented on the map attached. There are only four communities with over-average monthly gross payment of employees, in ten communities the salary is up to 15 % and in sixteen communities even over 15 % under the state average. Also the situation of increase of the number of inhabitants during the last ten years has not been any better; half of communities, otherwise positive, are considered as "moderate" communities with regard to the number of inhabitants therefore stagnation would be more appropriate word than increase of the number of inhabitants. There is no

considerate positive change, and if, it is contributed almost in whole to communities with centers of at least 3rd stage (map 1). In such border communities the number of inhabitants increased for 1,6 % (for 4151 persons) and in other half of communities for only 0,2 % (for 141 persons).

Problematic is certainly many-layered, just as ways of resolving the developmental problematic of our border areas, especially near Slovene-Croatian border. Such way of searching for more rapid development of border areas is actual also in more developed European countries. In any way help from the "outside" is necessary and it exists in such number of forms as is the number of factors of developmental retardation, and moreover also globalisation should contribute its part. I certainly agree with wording stated in the conclusion of the article of M.M. Klemenčič in Dela 10, saying - citation: "Starting points for formation of strategy for entire development of Slovenia are most appropriate to be searched for at landscape characteristics of Slovenia. Variegation, dispersion, small dismemberment are the adjectives which designate natural conditions. Socio-economical conditions are characterised by interlacement of structures and rests of the past. In professional literature meaning of activating own powers on particular area has been stressed already for a longer time, and only afterwards foreign capital and proficiency are to be implemented."

Regarding developmental condition and a long row of factors influencing the regional development of border areas, the following would be realistic to be pointed out:

- strengtning of developmental centers,
- improved offer of working places,
- improved socio-economic structure of inhabitants,
- improved traffic approachability,
- development of the most appropriate activities for certain areas on the basis of its own raw materials, tradition, working power, wider consumption and supply of local inhabitants,
- improved the whole infrastructure.

Good knowledge of all developmental factors in their interacting connection, on micro as well as on higher levels, is considered to be of big importance. According to experiences, considerate contribution can be acquired from the detailed complex geographic researches, as already published in *Geographica Slovenica* 31, Dela 10, Zbornik Spodnje Podravje with Prlekija, and others.